

ERDÉLYI MÚZEUM

XVIII. kötet.

1901.

X. füzet.

Aischylos Lelánczolt Prometheusából.

Azoknak sorában, a kik az emberiség boldogításában találták föl életük ezélját s e törekvésükkel vontak magukra szenvedést, első a görög mythologia Prometheusa. Legrégibb képviselője a megváltás eszméjének. Maga is isten, de van szíve az emberiség nyomora iránt s elhatározza annak fölsegélését, bár mint *előre látó* (=Prometheus) azt is tudja, hogy ezért lakolnia kell. Mert az emberiség nagy nyomorban sínylődik s az új isteni nemzedék, melynek élén Zeus áll, nem törődik vele. Sőt Zeus egyenesen ki akarja irtani a nyomorúlt emberi nemet s tökéletesebbet akar teremteni helyébe. Prometheus titán, a cultura hőse, mer egyedül ellene szegülni Zeus tervének. S van jözezíme reá. Ő segítette trónjára Zeust az ellene lázadt titánok ellen való harezában. Az ő tanácsára vetette Zeus a Tartarosba elődjét, Kronost frigyos-társaival, a titánokkal együtt. Prometheus tehát most Zeussal szemben is pártját fogja a nyomorúlt emberi nemnek. Szívökbe ültetve a reményt, megszabadítja őket a halál félelmétől; azután lelopja számukra a tüzet az égből. A tűz segítségével az ember kiemelkedik állatias korlátoltságából. A tűz a művelődés első föltétele, ezer mesterség és művészet tanítója. Prometheus tanítá továbbá az embert a számokra, a betűkre, a csillagok ismeretére; ő fogta számukra járomba a barmot, adott kezükbe gyógyító szereket stb. Az emberi nem így megmaradt, de pártfogója keményen bűnhődik. Zeus átadja őt szolgálóinak, a megszemélyesített Erőnek és Hatalomnak, s megparancsolja fiának, Hephaistosnak, kitől Prometheus a tüzet lopta volt, hogy szegezze a gonosztevőt a Kaukázus kietlen bérezfalára. Ezzel kezdődik a *Lelánczolt Prometheus*. Első jelenetét, Prometheus lelánczolását, közöltem az Egyetemes Philologiai Közlönyben. Mikor már a sziklához van lánczolva Prometheus, jó az Okeanisok kara

és részvétellel tudakozódik, mit vétett, hogy ilyen büntetést kell szenvednie. Ennek folytatása az itt következő mutatvány.

Prometheus.

- Oh kínos erről én nekem csak szólni is;
Hallgatni is kín, mindenütt csak gyötrelem.
- 215 Mihelyt kigyúlt az istenek közt a harag
És pártviszály ütötte föl köztük fejét,
(Mert némelyek Kronos bukását áhíták,
Hogy Zeust emeljék trónra, mások meg viszont
Azon valának, hogy ne jusson trónra Zeus),
- 220 Az én tanácsom volt a legjobb: hasztalan,
Meggyőzni nem tudám a vad titánokat,
Ég és Föld magzatit. Vad indulattal ők
A bölcs tanácsnak elveték szelid szavát,
Hivén, erővel könnyű lesz a győzelem.
- 225 Anyám Themis vagy Gaia, — mert több a neve,
Bár lénye egy, — már nem csak egyszer, többször is
Megjósoló, hogy merre dől el a dolog,
Hogy mit se használ nyílt erőszak, támadás;
Az lesz a győztes, a ki eselhez jobban ért.
- 230 Midőn szavammal ezt kifejtém ő nekik,
Nem méltaták csak egy tekintetükre sem.
E helyzetemben, azt hívém, legüdvösebb
Anyámmal együtt Zeus pártjára állani
És őt segíteni szíve és szívem szerint.
- 235 S az én szavamra rejti a mély Tartaros
Örök homályú éje most a vén Kronost
Frigytársival. Nos ily segítséget kapott
Az én kezemből istenek nagy kényura
S ennek jutalma most e szörnyű büntetés.
- 240 Oh mert a zsarnokságnak rendes átka az,
Hogy nincs bizalma leghivebb barátiban.
De arra nézve, mit tőlem kérdeztetek,
Hogy mért sanyargat, im halljátok válaszom.
Azonnal, a hogy atyja trónusára ült,
- 245 Az istenek közt osztogatta tiszteit,
Egyiknek ezt, a másnak azt: így szervezé
Kormányhatalmát, és csupán az emberek
Szegény fáját feledte, sőt azt tervezé,
Egész fajuk kiirtja és újat teremt.
- 250 S e tervet senki más nem ellenzé, csak én.
Csak én merészlém; megmentém a föld fiát,
Hogy szétzuzott testét Hades ne nyelje bé.
E tettemért sanyargat im e gyötrelem,
Szenvedni kínos, ám keserves látni is.

255 És én, ki a kalandót megszántam, magam
Szánalmat nem nyerék, hanem könyörtelen
Igy bántak el velem. Mily szégyen Zeusra ez!

Kar.

Oh érez a szíve s keble, mint a szirt, kemény
Annak, Prometheus, a ki szánalomra nem
260 Indúl e kínon. Bár ne láttam vón soha,
Mert látva — sajtó bú emészti szívemet.

Prometheus.

A jó barátoknak szánandó látvány vagyok.

Kar.

A mondottaknál nem tével tán többet is?

Prometheus.

Óvám az embert a halál félelmitől.

Kar.

265 S mily szert találtál, mely segíthet a bajon?

Prometheus.

Szívükbe ültetém a vak reményeket.

Kar.

Nagy vígaszokra volt az embereknek ez!

Prometheus.

Ezen kívül od'adtam a tüzet nekik.

Kar.

Igy most a tűz az egynapélő birtoka?

Prometheus.

270 Ezer művészet oktatója leszen az.

Kar.

Ezek hát a te bűneid, a melyekért . . .

Prometheus.

Sujt Zeus s e kinből el ném eugéd semmit is.

Kar.

S a szenvedésben még határt se lát szemed?

Prometheus.

Sehol, csupán: ha néki úgy fog tetszeni.

Kar.

275 De vajh fog-é? remélhető? s nem látod-é,
Hogy vétkezel? de megnevezni bűnödöt
Csak bú nekem, csak kín neked — hagyjuk tehát!
Bár e nyomorból lelnél egy mentő utat!

Prometheus.

Annak, ki lábbal baj hinárján kívül áll,

220 A bajba' lévő't könnyű feddni, inteni.

- De én magam mindezt előre jól tudám.
 Akarva vétkezém, tagadni nem fogom
 S embert segítve bajba juttatám magam.
 De nem hívé, hogy ily nagy lesz a büntetés;
 285 Hogy e magános, zord vidéken lesz honom
 S ez égbenyúló szirtek ormán sorvadok.
 Ám most jelen gyötrelmimen ne sírjatok,
 De szálljatok le és jövendő sorsomat
 Meghallva, mindent véges-végig tudjatok.
 290 Tegyétek ezt meg énnekem s osztozzatok
 Fájdalmaimban. A balsors csapongva jár
 S ma ezt, holnap talán azt látogatja meg.

Kar.

- Szívesen megteszszük, a mit tőlünk
 Kivánsz, Prometheus.
 295 Könnyű lábammal im elhagyom ezt
 A szent levegőt, e lenge helyet,
 Hol a sas lebeg és szállok le a szirt
 Talajára, mivel szomorú sorodat
 Legelőről hallani vágyom.

Okeanos.

(Griff-madáron ülve száll a levegőben.)

- 300 Eljöttem imé hozzád, Prometheus,
 Megjárva utannak végtelenét
 Szárnyas paripán, melyet nem a fék
 Kormányza, hanem csak is akaratom.
 Mert tudd meg, a sorsod emészti szivem.
 305 Hisz, gondolom, erre az atyafiság
 Elegendő ok, de azon kívül is —
 Nincs senki előttem tiszteletesb,
 Nincs senki becsesb.
 És látni fogod, mily igaz vala szóm
 310 S hiu módra hízgelni nem kenyerem.
 Nos rajta, parancsolj, mit tehetek?
 Sohse mondd, hogy volt, vagy lesz valaha
 Igazabb hived Okeanosnál.

Pr. metheus.

- Hah, hah! mi ez? gyötrelmimet jössz-é te is
 315 Szemlélni, mondd! rá tudtad adni a fejed,
 Hogy elhagyd a rokonnevű tenger vizét,
 El ősi sziklabarlangod s e földre jöjj,
 Vasat szülő vidékre? avvagy sorsomat
 Kivánod látni, szánakozni kínomon?

- 320 *Ob nézd e látványt, Zeus barátját, engemet,
Ki mint frigyestárs küzdtem égi trónjaért,
Minő nyomorba dönté sujtoló keze.*

Okeanos.

- Látom, Prometheus, és akármily bölcs vagy is,
Igaz javadra halld legjobb tanácsomat.
- 325 *Ismerd meg tenmagad s vallj más, új elveket,
Hisz istenek felett is új a fejdelem.
Ha mind csak ily szilaj s élesre fent szavak
Törnek ki szádon, félek, bármily fent honol,
Meghallja Zeus és akkor ezt a mostani*
- 330 *Haragja súlyát gyermekjátéknak hiszed.
Boldogtalan te, vesd el ezt a haragot
S keresd bajodban a menekvés ösvényét.
Lehet, tanácsom ósdi bölcsesség neked,
De hajh Prometheus, a fenhéjázó beszéd*
- 335 *Jutalmul, elhidd, mindenkor csak ezt nyeri.
Te nem hajolsz meg, meg nem tört a fájdalom,
A meglevő kint még tetézni sem remégsz.
Oh nem, fogadd meg jó tanácsomat, nem rugj
Tovább az ösztök ellen, meggondolva azt,*
- 340 *Hogy most egy zord király korlátlanul uralg.
Inmár megyek s magam tesztek kísérletet,
Ha csak lehet, hogy tégedet megmentseselek.
Te meg nyugodt légy, fékezd vakmerő szavad.
Hisz bölcsnek bölcsese, mégse láttad volna be,*
- 345 *Hogy a gonosz beszédnek bére is gonosz ?*

Prometheus.

- Örülhet a szived, hogy vád ezért nem ér,
Habár bajomban osztakozni volt erőd.
De most ne fáradj és ne gondolj már velem.
Úgy sem bírod rá hajthatatlan, zord szivét.
- 350 *Vigyázz, utadnak tenmagad kárát ne valld.*

Okeanos.

- Másnak sokkalta jobb tanácsot osztogatsz,
Mint tennmagadnak; tett mutatja, nem beszéd.
De útamtól ne tarts ám vissza engemet.
Remélem, oh remélem, hogy Zeusnak kegyét
- 335 *Megnyerhetem, s feloldja szenvedésidet.*

Prometheus.

Ezért hálás vagyok s örökké az leszek:
Jó indulatban nincs nálad hiány. De most
Ne fáradozzál, mert hiába, nem segítsz
Rajtam, ha mégis úgy fáradozni kész vagy is.

- 360 Maradj nyugodtan és ne ártsd magad belé.
Szerencsétlen vagyok bár, nem kívánhatom,
Hogy én miattam mások is szenvedjenek.
Oh nem! eléggé fáj testvérem sorsa is,
Az Atlasé, ki ott áll messze nyugaton
- 365 S szörnyű teherrel megrakodva görnyedez,
Az ég s föld oszlopát emelve vállain.
És fájdalommal láttam a Kilikia
Hegyodvában lakó föld-szülte óriást,
Midőn erőszak birta le, a százfejű,
- 370 A szörnyű Typhont. Minden istennel daczolt,
Romlást lihegve torka rémes öbliből;
Vad tűz sebes villámit ontá két szeme;
Mint a ki Zeus trónját készül ledönteni.
De eltalálta Zeus éber nyílveszeje,
- 375 A láng-lehellve lecsapó villámsugár
S a kérkedő nyelv fenesapongó szózatit
Torkára fojtá. Mert átjárta a szivét
S izzó tűzében elhamvadt a zord erő.
És most elnyúlva, mint haszontalan tetem,
- 380 Ott fekszik a tengerszorosnak partjain
Az Aetna bérez tövétől nyomva szüntelen.
Ott ül az ormon és izzó vasát veri
Hephaistos. Egykoron majd lángfolyam
Zúdul ki onnan és lerágja vad foga
- 385 Siciliának áldással telt síkjait.*
Dühét így fogja Typhon ott kiönteni,
Tűz záporának ontva perzselő nyilát,
Bár Zeus villáma őt hamuvá égeté.
De hisz nem vagy tapasztalatlan, nem szorúlsz
- 390 Tanácsaimra : mentsd, a hogy lehet, magad.
Én a reám mért sors igáját hordozom,
A míg irántam Zeus haragja csillapúl.

Okeanos.

Tehát, Promethens, mindeddig te sem tudád,
Haragvó szívnek hogy jó szó a balsama?

Prometheus.

- 395 Ha jó időben enyhíted meg a szivet
S erőszakkal nem oltod lángoló dühét.

Okeanos.

S ha részvevő szív gondoskodva *tenni* mer,
Mi bajt látsz ebben? erre válaszolj nekem.

* E sorokban az Aetnának a költő által megért kitérése van megjósolva.

Prometheus.

Munkát, mely kárba vész és balga jó szívet.

Okeanos.

400 Oh hagyj e kórban engemet csak sínyleni;
A jó szív tűri, hogyha balgának hiszik.

Prometheus.

A balgaságnak vádja akkor rám tapad.

Okeanos.

E szóval engem nyilván elküldesz haza?

Prometheus.

Nehogy gyűlöltté tedd e részvéttel magad.

Okeanos.

405 Annál, ki égi trónját most foglalta el?

Prometheus.

Igen, vigyázz, hogy szívet föl ne ingereld.

Okeanos.

Sorsod, Prometheus, intő példa nékem is.

Prometheus.

Menj hát útra és ez elvész hű maradj.

Okeanos.

Az útra késznek mondta ezt a biztatást.

410 Szárnyas lovam már békevesztve verdesi
Az aether útját és örömmel fogja majd
Szokott tanyáján megnyugtatni tagjait.

(Okeanos el.)

KARÉNEK.**1. Stropha.**

Sírok, Prometheus,
A te balsorsodnak átkán.

415 Szemeimből fakadozva
Hull a könnyek bő patakja s nedvesíti
Meleg árral arcomat.
Hiszen elviselhetetlen
Zeus isten zsarnoksága,
420 Ki a régi isteneknek
Kimutatja nagy hatalmát.

1. Antistropha.

Imé egész föld
Siralomtól hangzik immár,
Keseregvén rokonidnak
425 És magadnak ős dicsőség körítette
S most lerontott hírnevén.

S valahányan szent mezőin
Laknak a szent Ázsiának,
A halandók siratozzák
430 A te gyászos szenvedésed.

2. Stropha.

És a kik Colchisha' laknak,
Harcznak élő szűz leányok*
S skytha-hordák messze-messze,
Ott a végén a világnak
435 Maeotis mocsaránál.

2. Antistropha.

S Perzsiának hős virága,
Kaukázushoz kik közelben
Sziklavárosban lakoznak,
Harcziás nép, a kezében
440 Reng éleshegyű lándzsa.

3. Stropha.

Csak egyet láttam istenek
Közül ilyen nyomorban; **
Az égi tengelyt nyögve támogatja
445 Vállán, hogy rá ne szakadjon a menny
E lomha töldtömegre.

3 Antistropha.

Vadúl zajong a tenger-ár,
A mélység öble sóhajt,
Viszhangzik Hades sötét tanyája,
450 És szent forrású folyók vizei
Jajgatják szörnyü sorsát.

Prometheus.

Ne higyjétek, hogy gög vagy dacz némíta el,
De marja szívem, hogyha végig gondolom,
Milyen méltatlanul bánhattak el velem.
455 Pedig ez új istenseregnek vajh ki más
Adá kivülem fényüket s hatalmukat?
De erről hallgatok, hisz úgy se lenne új
Előttetek; csak a halandók sok baját
Hadd mondok el, hogy ők, a balga gyermekek,
460 Eszes lényekké mint levének általam.
S szavammal a halandót én nem vádolom,
Csak elbeszélem, mennyi jót tevék velük.

* Az amazonok.

** Atlást.

- Nézett szemük s nem látott semmit egykoron,
Hallott fülök s nem értett semmit, ám egész
- 465 Éltükbe', mint hiú álomnak képei
Vakon zavartak össze mindent, a napos
Kőházat, a famunkát még nem ismerék ;
A föld alatt lakának nyüzsgő hangyaként
Sötét barlang zugában, napsugártalan.
- 470 Hogy tél közelget, biztos jelből nem tudák,
Nem, hogy virágos szép tavasz, gyümölcsös ősz.
Mindent belátás nélkül, értelmetlenül
Intéztek, a míg meg nem értetem velük,
A csillagok mint kelnek égre s tűnnek el.
- 475 A számot is, minden tudásnak elsejét,
Meg a betűket én találtam föl nekik
S emlékezőt, minden művészet szülejét.
Először én fogám be a vadállatot
Jármot viselni és a terhet hordani:
- 480 Ne törje többé a halandók vállait.
Szekérbe fogtam és gyepőre szoktatám
A dús vagyonnak büszke díszét, a lovat.
Aztán előttem senki sem találta fel
A tengerszeldelő, lenzárnyu gyors szekért.
- 485 Ily sok esodás eszközt adtam kezükbe én
S szegény fejem, magamra nézve nem tudok
Tervet, mely engem e kíutól megmentene.

Kar.

- Méltatlan egy kín! s ime most elméd haboz
Tanácstalan s mint rossz orvos, midőn beteg,
- 490 Elcsüggedél és nem találsz magadnak irt,
Mely orvosolná mind e szenvedésidet.

Prometheus.

- Hald csak tovább és még jobban esodálkozol,
Hány műfogást, ügyes eszközt találtam én.
A legnagyobb ez: kór ha őket meglepé,
- 495 Nem volt segítség, enni, inni jó szerük,
S nem volt kenőcsük s balsam enyhülést adó,
Csak sorvadoztak, vesztek, a míg én nekik
Meg nem mutattam, irat hogy' keverjenek,
A mely elüzi minden nyavalyájukat.
- 500 Jövendőlésnek rendezém a módjait
És meghatározám, hogy mily álomlátomás
Megbízható; a sorsjelek rejtélyeit
S utak jelenségit megfejtettem nekik.

- Megismertetem horgaskörmű szárnyasok
 505 Rőptének jósjelét: jót, rosszat mely'k jelent
 Természeténél fogva, mellyiknek milyen
 Az életmódja, mellyek ellenségesek
 S baráti frigyben mellyek élnek közülök?
 Meg a johoknak * simaságát és színét:
 510 Hogy mily epét szeretnek a menny isteni
 S a májnak is mily tarkaságát kedvelik.
 Májrétegekbe burkolt czombot és csipőt
 Meggyujtva, őket béavattam a nehéz
 Jóslás művészetébe, lángok jósjelét
 515 A vak homályból tiszta fénybe állítám.
 Ennyit tevék javukra. Hát a föld alatt
 Ember szemétől eltakart nagy kincseket,
 Rezet, vasat, ezüstöt és aranyt — ki az,
 Ki nálamnál előbb fedezte volna föl?
 520 Hazug dicsekvő volna, a ki mondaná.
 De egy szavammal mindent összefoglalok:
 Minden művészet az egy Prometheustól ered.

Kar.

- Mérték fölött ne gyámolítsd a föld fiát;
 Gondolj saját gyötrelmeidre; én ugyan
 Bizton remélem, békóid lehullanak
 525 S hatalmad egykor a Zeuséval mérkőzik.

Prometheus.

A sorsintéző Moira másképp rendelé
 Számomra ezt, mert számtalan sok szenvedés
 S inség után fog e békó lehullani.
 A kényszerűség a művészetnél erősb.

Kar.

- 530 S a kényszerűségnek ki a kormányosa?

Prometheus.

A három Moira s büntető Erinysek.

Kar.

Hát Zeus hatalma mindezeknél nem nagyobb?

Prometheus.

Nem, mert a sorsát nem kerüli ő se ki.

Kar.

Mi más a sorsa, mint úr lenni szüntelen?

Prometheus.

- 535 Nem mondhatom meg, tudni ezt ne vágyakozz.

* Állati bélrészek régi magyar neve.

Kar.

Magasztos egy titok lehet, mit rejtegetsz?

Prometheus.

Gondoljatok most másra; elbeszelném ezt

Ma még időszerűtlen, sőt titkolni kell,

A mint lehet. Ha ezt a titkot őrizem,

540 E rút bilincstől s kintul egykor ment leszek.

Prometheus tehát, a jövőbe látó mindentudó, olyan titoknak birtokában van, a melyről Zeusnak nincs tudomása s a mely épen Zeus uralmának megdőlésével van kapcsolatban. Ime a lelánczolt, békóra vetett Prometheus e titok birtokában Zeusnál is nagyobb hatalom.

A következő jelenetben a szerencsétlen királyleány, Io, Inachos argosi király leánya jó, kit a féltékeny Hera haragja elől tehénné változtatott Zeus. Tehén-voltát a fejére illesztett szarvak s tehénfőt ábrázoló álarcz jelzi. Hera haragja így sem hagy neki nyugtot, dühtől hajtva kell bolyongania a világban. E bolyongásában érkezik a Kaukázus hegyére, a hol Prometheus le van lánczolva. A szenvedőt érdeklí a más szenvedése. Előbb ő tudakozódik Prometheus szenvedésének oka után, majd az Okeanisok kérésére maga mondja el saját szomorú sorsát: mint úzta el atyja, mint változott tehénné, mint őrizte a százszemű Argos, míg Hermes meg nem ölte, ő meg bögölytől úzve mint ered bújdosásnak. Prometheus megjósolja Io jövőjét, megmondja merre vegye útját; Egyiptomban fog véget érni bújdosása: ott, a Nilus torkolatánál visszanyeri ép eszét, emberi alakját s tizenharmadízi ivadéka (Herakles) lesz az, a ki őt, Prometheus megváltja kínjaitól. Egyúttal neki is jelzi Prometheus, hogy majd üt a bosszú órája és Zeus uralma véget ér. Io tovább folytatja bújdosását, melynek inségeit a ezél tudata enyhíti.

Most föllép Hermes, Zeus követe s ura nevében ráparancsol Prometheusra, mondja meg a titkot, a melyet emlegetett s melytől, mint mondja, Zeus uralma függ. Prometheus azonban minden fenyegetésre hajthatatlan marad s nem fedezi fel a titkot. Ezért a haragvó Zeus villámával sújtja s sziklástól, bilinesestől a Tartarosba taszítja.

E divina trilogia elveszett második része: *A megszabadított Prometheus* volt. Herakles, Zeus fia szabadította meg őt bilineseitől.

A harmadik rész — *A tűzhordó Prometheus* -- Prometheusnak, mint a tűz istenének megdicsőülését foglalta magában, miután Zeussal kibékült a nagy szenvedő s közölte vele a nagy titkot, t. i., hogy Thetist ne tegye feleségévé, mert annak fia nagyobb lesz az atyjánál. Így aztán Zeus, hogy uralmát megtarthassa, halandó emberhez, Peleushoz adta nőül Thetist, s e házasságból szüületett Achilles, a görögség legnagyobb hőse.

A Prometheus-trilogia alapeszméjeül azt szokták emlegetni, hogy: mindenkinek meg kell hajolnia Zeus akarata előtt. Szerintem egészen más az alapeszme, t. i., hogy a legnagyobb hatalom sem elég erős arra, hogy a szellemet végkép békóba verje, a gondolat és cselekvés szabadságát örökre megkösse, korlátozza. A szellem békóba verve sokáig sínylődhetik, mert nem ismer megalkuvást, nem áldozza fel elveit, nem tagadja meg önmagát azzal, hogy a hatalomnak hízelegjen, de eljő az idő, mikor a fennálló hatalom feloldja a szellem bilineseit, elismeri domináló erejét s hogy el ne veszzen, frigyét köt vele.

Ime a Lelánczott Prometheus, mint egy világra szóló problema hordozója, mint a szellem szabadságának első hirdetője, az emberiség titáni törekvéseinek ős típusa.

DR. CSENGERI JÁNOS.